

ΓΙΑΤΙ ΑΚΡΙΒΑΙΝΟΥΝ ΤΑ ΠΑΝΤΑ!

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Η παγκόσμια οικονομία φαίνεται ότι είναι ένα καζάνι που βράζει πάνω από τη φλόγα ενός παλιού και γνώριμου μπελά της: του πληθωρισμού. Το ξέσπασμα της παγκόσμιας καπιταλιστικής κρίσης στις αρχές του 2020, το οποίο σηματοδότησε την έναρξη μιας ολότελα νέας φάσης κυβερνησιμότητας και βιοπολιτικής διαχείρισης υπό την κωδική ονομασία «πανδημία του κορωνοϊού», μπαίνει σε ένα νέο στάδιο. Οι πρώτες συνέπειες των πολιτικών που συντονισμένα εφαρμόστηκαν από τα αναπτυγμένα κράτη και τους καπιταλιστές είναι ήδη ορατές. Υπενθυμίζουμε ότι οι πολιτικές αυτές κινήθηκαν γύρω από δύο βασικούς άξονες της οικονομίας. Πρώτον μέσα από το ακαριαίο σταμάτημα της παγκόσμιας παραγωγής και κυκλοφορίας εμπορευμάτων, που έγινε γνωστό ως lockdown, και το οποίο με τη σειρά του προκάλεσε ένα δίκως προηγούμενο σοκ στις εφοδιαστικές αλυσίδες. Δεύτερον, μέσω ταυτόχρονων παρεμβάσεων στη νομισματική κυκλοφορία, οι οποίες πήραν τη μορφή είτε πακέτων στήριξης τους «πληττόμενους κλάδους» της οικονομίας είτε των λεγόμενων πολιτικών «ποσοτικής χαλάρωσης», δηλαδή της ελεύθερης εκτύπωσης χρήματος και διοχέτευσης αυτού στην αγορά. Καλό είναι να θυμόμαστε πάντα ότι αυτές οι παρεμβατικές κινήσεις έγιναν στο φόντο της εξελισσόμενης κρίσης υπερσυσσώρευσης του καπιταλισμού, μιας δομικής κρίσης του παγκόσμιου οικονομικού συστήματος.

Όσον αφορά το πρώτο, δηλαδή τις πολιτικές lockdown, έχουμε δείξει στο παρελθόν αναλυτικά μέσα από τις σελίδες αυτού του περιοδικού ότι οι επιβαλλόμενοι περιορισμοί στην παραγωγή και κυκλοφορία εμπορευμάτων και εργατών/τριών παγκόσμια δεν έχουν καμία σχέση με τα υγειονομικά πρωτόκολλα, αλλά αντιθέτως έχουν να κάνουν με τον εμπορικό πόλεμο μεταξύ των πρωτοκλασάτων καπιταλιστικών κρατών και τις πολιτικές εσωτερικής υποτίμησης της εργατικής δύναμης και αναδιάρθρωσης της αγοράς. Όσον αφορά το δεύτερο, δηλαδή τις πολιτικές οικονομικής στήριξης και «ποσοτικής χαλάρωσης», πρέπει να υπενθυμίσουμε επίσης ότι αυτές οι ιδέες ούτε καινούργιες είναι ούτε πρώτη φορά δοκιμάζονται¹. Γνώριζαν από την αρχή οι ειδικοί ότι αυτές οι πολιτικές, γνωστές ως «χρήματα από το ελικόπτερο» (helicopter drops), παρότι μόνο άπαξ μπορούν να εφαρμοστούν στο ξέσπασμα μιας κρίσης, εντούτοις είναι βέβαιο ότι θα προκαλέσουν πληθωριστικές πιέσεις και μάλιστα πολύ άμεσα.

Ερχόμενοι/ες λοιπόν στο σήμερα, και με το φάντασμα του πληθωρισμού να επισκιάζει τις όποιες τυμπανοκρουσίες περί ανάκαμψης και σταθεροποίησης, καλούμαστε να απαντήσουμε σε δύο βασικά ερωτήματα.

Πληθωρισμός και υγειονομικό δόγμα στην αυγή της νέας εποχής

υγειονομικό δόγμα που, όπως έχουμε ξαναπεί, διοικεί πλέον de facto την παραγωγή και την κυκλοφορία των εμπορευμάτων; Για να απαντήσουμε σε αυτά τα ερωτήματα θα χρειαστεί να ανατρέξουμε στην πρόσφατη ιστορία του πληθωρισμού και να κάνουμε κάποιες εκτιμήσεις για το άμεσο μέλλον, πάντα υπό το πρίσμα μιας θεωρίας κριτικής στην αστική πολιτική οικονομία και στρατευμένης κατά το δυνατόν στα συμφέροντα της σύγχρονης εργατικής τάξης.

ΠΛΗΘΩΡΙΣΜΟΣ: ΤΟ ΑΒΕΒΑΙΟ ΠΑΡΟΝ

Ο πληθωρισμός είναι ένα φαινόμενο που εντοπίζεται καταρχήν στη σφαίρα της νομισματικής κυκλοφορίας και αφορά στην αυξημένη προσφορά χρήματος μέσα στην αγορά. Στην πραγματική ζωή ο πληθωρισμός παίρνει τη μορφή της γενικευμένης αύξησης των τιμών στα εμπορεύματα. Οι πιο συχνές απόψεις που το τελευταίο διάστημα εμφανίζονται από νεοφιλελεύθερη σκοπιά για τα αίτια του πληθωρισμού εξηγούν το φαινόμενο ως αποτέλεσμα της αύξησης του εργασιακού κόστους (δηλαδή των μισθών! γελάμε εδώ), των προβλημάτων στην εφοδιαστική αλυσίδα και... της κλιματικής αλλαγής! Σ' αυτό το τελευταίο ίσως αξίζει να σταθούμε λίγο παραπάνω. Το κλίμα γενικά είναι ένας παράγοντας που επηρεάζει αποφασιστικά τις σοδειές, δηλαδή την παραγωγή του πρωτογενούς τομέα –και όχι μόνο. Υπ' αυτή την έννοια, όντως μπορεί ο «κακός καιρός» να διαμορφώσει τους όρους προσφοράς κάποιων εμπορευμάτων στην διεθνή αγορά. Και για την ακρίβεια όχι μονάχα τους όρους πραγματικής προσφοράς, αλλά επίσης την χρηματιστηριακή πορεία των εμπορευμάτων αυτών μέσω των «παραγωγών» τους και των συμβολαίων μελλοντικής εκπλήρωσης (futures).

Κι άλλωστε δεν είναι η πρώτη φορά στη σύγχρονη ιστορία που οι αιτίες του πληθωρισμού αναζητούνται οπουδήποτε αλλού εκτός από το «πάρα πολύ χρήμα». Η επιθεώρηση της ομοσπονδιακής τράπεζας των ΗΠΑ, για παράδειγμα, έγραψε επ' αυτού το 1978 ότι «οι πλέον κυρίαρχες ανάμεσα σ' αυτές τις πληθωριστικές δυνάμεις είναι η πτώση της συναλλαγματικής αξίας του δολλαρίου, η αξιοσημείωτη άνοδος του εργασιακού κόστους και ο κακός καιρός»². Ο άλλος λόγος που η «κλιματική αλλαγή» επαναλαμβάνεται διαρκώς

ΤΗΣ ΠΑΝΔΗΜΙΑΣ #6

ως «πληθωριστική δύναμη» είναι επειδή πρέπει διαρκώς να εμπεδώνεται ότι για όλα τα δεινά του καπιταλισμού ποτέ δεν ευθύνεται ο ίδιος αλλά πάντα κάποιοι «εξωγενείς» παράγοντες. Κι όσο περισσότερο «εξωγενείς» είναι αυτοί οι παράγοντες αυτοί, τόσο πιο πειστική θα γίνεται η αφήγηση περί ενός μαύρου κύκνου ανάμεσα στους λευκούς. Άρα τόσο περισσότερο θα παγιώνεται μια μορφή διακυβέρνησης μέσω διαρκών κρίσεων.

Τα προβλήματα στην εφοδιαστική αλυσίδα, από την άλλη, είναι υπαρκτά και πρέπει να τα βλέπουμε υπό το πρίσμα του παγκόσμιου εμπορικού πολέμου. Οι εθνικοί καπιταλισμοί στρέφονται όλο και περισσότερο προς την κατεύθυνση της εσωτερικής παραγωγικής ανασυγκρότησης, επιβάλλοντας διαρκώς νέους περιορισμούς στις εισαγωγές εμπορευμάτων, μια διαδικασία που επίσης συμβάλλει στην αύξηση του επιπέδου των τιμών. Στο πλαίσιο αυτής της διαδικασίας που ονομάζεται αποπαγκοσμιοποίηση, οι δασμοί που επιβάλλονται στις εισαγωγές εμπορευμάτων γενικά και ο έλεγχος στην κυκλοφορία εμπορευμάτων υψηλής τεχνολογίας ειδικά, είναι μερικές από τις εκδοχές του παγκόσμιου εμπορικού πολέμου.

Κι εδώ είναι που έρχεται το υγειονομικό δόγμα της covid-19 να συνarθρωθεί με και να καθορίσει τις διεθνείς εμπορικές πολιτικές των κρατών. Ένα παράδειγμα από το εμπορικό παρελθόν του ελληνικού κράτους μπορεί να μας φανεί εξαιρετικά χρήσιμο εδώ. Το 1909 ο S. Caldo, γιατρός και μέλος της ελληνικής βασιλικής αντιπροσωπείας στο Διεθνές Υγειονομικό Συνέδριο που πραγματοποιήθηκε στο Παρίσι, είπε στην ομιλία του σχετικά με τα κίνητρα που υπαγορεύουν την ελληνική κρατική πολιτική:

Στην πραγματικότητα, κύρια αιτία της διατήρησης της καραντίνας στην Ελλάδα, Κύριοι, είναι ένα εμπορικό ζήτημα. Τα εμπορικά συμφέροντα της Ελλάδας εγγράφονται στη λεκάνη της Μεσογείου, και η κυκλοφορία των πλοίων της, οι ανταλλαγές της πραγματοποιούνται σχεδόν αποκλειστικά με την τουρκική Αυτοκρατορία. Απ' αυτό προκύπτει ότι είναι υλικά αναγκασμένη στο ζήτημα της καραντίνας να ακολουθεί την Τουρκία και να ρυθμίζει την απομόνωση στα λαζαρέτα³ της, σε αντιστοιχία με τις αποφάσεις που παίρνει αυτή η Δύναμη σε περίπτωση επιδημίας. Όταν η Ελλάδα, πράγματι, πλήττει τις προελεύσεις από χώρες που είναι ύποπτες ή μολυσμένες με τον ίδιο αριθμό ημερών όπως η Τουρκία, το εμπόριό της δεν υποφέρει καθόλου. Στην αντίθετη περίπτωση, βλέπει να πλήττει η ίδια εκ μέρους της Τουρκίας, από μια συμπληρωματική καραντίνα που επιφέρει καθυστέρηση στις εμπορικές λειτουργίες της, ανάλογες με αυτή την καραντίνα⁴.

Τι μας λέει παραπάνω ο γιατρός; Ότι το ελληνικό κράτος ήταν υποχρεωμένο από το εμπορικό συμφέρον του να επιβάλλει καραντίνες (δηλαδή περιορισμούς) στα εμπορεύματα που εισήγαγε και εξήγαγε προς τρίτες χώρες, ακριβώς επειδή ο βασικός εμπορικός εταίρος του ήταν η οθωμανική αυτοκρατορία. Και οι υγειονομικοί κανόνες που η τελευταία επέβαλε στις διεθνείς εμπορικές συναλλαγές της καθόριζαν και συμπαρέσυραν τον τρόπο που το ελληνικό κράτος θα συμπεριφερόταν βάσει των πρωτοκόλλων κυκλοφορίας των διεθνών αγορών στους δικούς του εμπορικούς εταίρους. Σήμερα μπορείτε να φανταστείτε ποιοι είναι οι βασικοί εμπορικοί εταίροι του ελληνικού κράτους και της Ε.Ε στις διεθνείς εμπορικές συναλλαγές; Μας ενημερώνουν σχετικά κάτι απόκοσμες εκθέσεις που διαβάζουμε από τον Πανελλήνιο Σύνδεσμο Εξαγωγέων:

Οι εξαγωγές προς την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) ανήλθαν σε 57,5% κατά το 2020, καταδεικνύοντας το ειδικό βάρος της στο ελληνικό εξωτερικό εμπόριο. Δυναμική αύξηση των ελληνικών εξαγωγών το 2020 σημειώθηκε στις χώρες: Γαλλία, Λιβύη, Πολωνία, Αυστρία κ.ά., κ.ά.. Στους κυριότερους

εταίρους συγκαταλέγονται: Ιταλία (10,6%), Γερμανία (7,8%), Κύπρος (6,4%), Γαλλία(5,8%), Βουλγαρία (5,0%), Τουρκία (4,4%), Ηνωμένο Βασίλειο (3,8%), Ισπανία (3,7%)⁵.

Όσον αφορά τις εμπορικές σχέσεις Κίνας-ΕΕ, αρκεί να θυμίσουμε ότι από το 2020 η Κίνα είναι ο βασικός εμπορικός εταίρος της ΕΕ, εκτοπίζοντας από την θέση αυτή τις ΗΠΑ, ενώ η Συνολική Επενδυτική Συμφωνία που υπογράφηκε τον Δεκέμβριο του 2020 μεταξύ των δύο, με την ένθερμη πρωτοβουλία και υποστήριξη του γερμανικού κράτους, μας δείχνει του λόγου το αληθές.

ΠΛΗΘΩΡΙΣΜΟΣ: ΤΟ ΣΚΟΤΕΙΝΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ

Ποια ήταν η πλέον πρόσφατη κρίση πληθωρισμού στην παγκόσμια οικονομία και τι έχει να μας διδάξει;

Στις 6 Οκτώβρη 1973, η Συρία και η Αίγυπτος, υποστηριζόμενες οικονομικά και πολιτικά από άλλα αραβικά κράτη, ξεκίνησαν έναν αιφνιδιαστικό πόλεμο εναντίον του Ισραήλ προκειμένου να ανακτήσουν τα εδάφη που είχαν χάσει το 1967 στον «Πόλεμο των Έξι Ημερών». Αρχικά η διπλή αιφνιδιαστική επίθεση ήταν πετυχημένη και το Τελ Αβίβ απείλησε ότι θα απαντήσει με πυρηνικά. Για να αποφευχθεί το ενδεχόμενο μιας γενικευμένης σύρραξης, η Ουάσιγκτον ενεπλάκη στον πόλεμο με αποστολή όπλων και πυρομαχικών προς το Ισραήλ. Σαν απάντηση σ' αυτή την ανοικτή υποστήριξη των ΗΠΑ προς το Ισραήλ, στις 16 Οκτώβρη 1973 οι αραβικές πετρελαιοπαραγωγές χώρες αποφάσισαν αύξηση στην τιμή του πετρελαίου κατά 70% και μείωση της παραγωγής έως ότου η Ουάσιγκτον υποχρεώσει το Τελ Αβίβ να επιστρέψει τα εδάφη που κατείχε από το 1967. Η κυβέρνηση Νίξον δεν υποχώρησε καθόλου και ως απάντηση από μεριάς των Αράβων ήρθε η οριστική διακοπή προμήθειας πετρελαίου καταρχάς προς τις ΗΠΑ, τον Καναδά, την Ιαπωνία, την Αγγλία και την Ολλανδία.

Τι ήταν αυτό που θύμωσε τόσο πολύ τους σείχηδες ώστε να κάνουν τέτοια χοντράδα; Όχι, ασφαλώς, η αλληλεγγύη τους προς την Παλαιστίνη, αλλά μια προηγούμενη «χοντράδα» του προέδρου Νίξον: η αποδέσμευση του δολλαριού από τον χρυσό και η μετατροπή του σε ένα νόμισμα «σχετικής αξίας». Ενώ μέχρι τότε με μια ουγγιά χρυσάφι αγόραζε κανείς 11,5 βαρέλια πετρελαίου, τον Οκτώβρη του 1973 μπορούσε να αγοράσει πλέον 25 βαρέλια! Πράγμα που σήμαινε ότι η κυμαινόμενη νομισματική υποτίμηση του δολλαριού είχε ρίξει τα έσοδα των πετρελαιομοναρχών κάτω από το μισό. Τι ακολούθησε; Το πετρελαϊκό εμπόργκο προκάλεσε αύξηση της διεθνούς τιμής του πετρελαίου, άρα του ενεργειακού κόστους της βιομηχανίας, άρα και του κόστους παραγωγής και κυκλοφορίας των εμπορευμάτων, άρα των τελικών τιμών στην αγορά άρα... Πληθωρισμός!

Με όχημα τη δήθεν «αντιμετώπιση του πληθωρισμού» που προκάλεσε το πετρελαϊκό σοκ του 1973 τα αφεντικά της Δύσης εξαπέλυσαν ένα τεράστιο κύμα επίθεσης ενάντια στην παγκόσμια εργατική τάξη, αντικαθιστώντας την κεντρικότητα της εργασίας με την κεντρικότητα του χρήματος. Σε μια περίοδο που παρουσίαζε κοινά γνωρίσματα με σήμερα, έχοντας εν εξελίξει μια σημαντική κρίση υπερσυσσώρευσης και μια ταυτόχρονη κρίση/αναδιάρθρωση του κράτους πρόνοιας, τα αφεντικά και τα κράτη τους εισήγαγαν την εφαρμογή του νεοφιλελεύθερου δόγματος και, ειδικά σε ό,τι είχε να κάνει με το πρόβλημα του πληθωρισμού, εφάρμοσαν τις λεγόμενες μονεταριστικές πολιτικές⁶. Ο μονεταρισμός, ως δημοσιονομική και εργατική πολιτική ταυτόχρονα, ασκούμενος υπό την διεύθυνση της Σχολής του Σικάγο στην δεκαετία του 1970 (Χιλή, ΗΠΑ, Μ. Βρετανία κ.α.) στόχευε να συγκρατήσει τις πληθωριστικές πιέσεις ασκώντας μια νεοφιλελεύθερη πολιτική επίθεσης και απορρύθμισης στο

επίπεδο του εργασιακού κόστους, των κρατικών δαπανών για την πρόνοια και της κρατικής παρέμβασης στην ελεύθερη αγορά.

ΠΛΗΘΩΡΙΣΜΟΣ: ΤΟ ΔΥΣΟΙΩΝΟ ΜΕΛΛΟΝ

Κλείνοντας ας έρθουμε στο σήμερα, αξιολογώντας αυτή τη σύντομη αναδρομή και θέτοντας κάποια ερωτήματα προς απάντηση. Έχουμε σημειώσει στο παρελθόν ότι ενόψει της παρούσας κρίσης, έχουμε εν εξελίξει την εμφάνιση ενός νέου οικονομικού δόγματος που αφορά την επανεμφάνιση του κράτους-ρυθμιστή της ελεύθερης οικονομίας. Συνεχίζοντας, λέμε ότι οι πρώιμες covid πολιτικές που ακολούθησαν τα δυτικά κράτη φαίνεται ότι καταρχήν αγνόησαν το νεοφιλελεύθερο δόγμα και στράφηκαν προς μια «νεοκεϋνσιανή» προσέγγιση στην αντιμετώπιση της κρίσης: τύπωμα χρήματος και νομισματικές πολιτικές ποσοτικής χαλάρωσης (δηλαδή χαμηλά επιτόκια), στήριξη δημόσιων επενδύσεων, επιδοματικές πολιτικές οικονομικής στήριξης ευάλωτων στρωμάτων, αναδιάρθρωση του κράτους πρόνοιας κ.λπ. Τι σηματοδοτεί, όμως, αυτή η στροφή και με ποιον ακριβώς τρόπο πλαισιώνει το πνεύμα της καπιταλιστικής εξέλιξης στην μετα-covid εποχή;

Φαίνεται ότι εισερχόμαστε σε μια νέα και μακρά περίοδο πληθωρισμού, η οποία όμως τελεί σε απόλυτη συνάρτηση με τις επιπτώσεις που το υγειονομικό δόγμα έχει στην παγκόσμια οικονομία. Και ήδη αυτές οι πιέσεις έχουν άμεσες συνέπειες στην ανταλλακτική αξία του χρήματος, άρα κατ'επέκταση στο μισθό της εργατικής τάξης. Όσον αφορά την καθημερινή ζωή, πολλά προϊόντα μπορεί να εκλείψουν από τα ράφια και άλλα να ακριβύνουν τόσο πολύ ώστε να γίνουν απλησίαστα για τον μέσο εργατικό μισθό.

Και όσον αφορά το ερώτημα που θέσαμε παραπάνω, δηλαδή πού τέμνεται το νέο οικονομικό με το νέο υγειονομικό δόγμα, η απάντηση είναι ότι πρέπει να βλέπουμε αυτά τα φαινόμενα ως τις δύο όψεις του ίδιου νομίσματος. Μπορεί να ακούγεται ακραίο, αλλά διάφοροι έχουν αρχίσει να το σιγομουρμουρίζουν: Μια βασική αιτία που μπορεί στο μέλλον να συγκρατήσει τις πληθωριστικές πιέσεις και άρα την κούρσα ανόδου των τιμών είναι αυτό που οι ειδικοί ονομάζουν «απότομη μείωση της καταναλωτικής ζήτησης». Αυτό σημαίνει ότι οι πολιτικές των lockdown και της καραντίνας, νοούμενες με την καπιταλιστική λειτουργία τους ως «απότομη μείωση της καταναλωτικής ζήτησης», πέρα από την ομολογούμενη χρησιμότητα που έχουν στην πειθαρχηση και τη βιοπολιτική διαχείριση της εργατικής τάξης, μπορούν δυνητικά να αποκτήσουν και νέες χρησιμότητες στην οικονομική σφαίρα. Οπότε μην εκπλαγεί κανείς/καμία αν στο μέλλον, είτε με αφορμή τον covid19 είτε άλλους «απρόβλεπτους παράγοντες» (π.χ. νέες επιδημίες, κλιματική κρίση, μείωση φυσικών αποθεμάτων κ.ά.) δούμε τα κράτη να εφαρμόζουν περιορισμούς «τύπου lockdown» στην παραγωγή και την κυκλοφορία των εμπορευμάτων. Ή αν διάφορες μορφές «φτώχειας» και «ελλείψεων» (π.χ. σε ενέργεια, σε βασικά είδη διατροφής κ.λπ.) αρχίσουν να εμφανίζονται όσο οι διάφορες «κρίσεις» αρχίσουν να πληθαίνουν. Σε φάσεις σαν τη σημερινή η εμφάνιση νέων πανδημικών κυμάτων ή άλλων «φυσικών καταστροφών» σε συνδυασμό με την επιβολή «περιοριστικών μέτρων» φαίνεται ότι είναι ένας καλός τρόπος για τα αφεντικά και τα κράτη τους ώστε να ασκούν ταυτόχρονα μια πειθαρχική και μια οικονομική πολιτική. Καλώς ήρθατε στην αυγή της νέας εποχής! Θα τη ζήλευε κι ο Μουσολίνι...

Εν κατακλείδι, αξίζει να θυμηθούμε τι έλεγε για τον πληθωρισμό μια άλλη σημαντική μορφή του προηγούμενου αιώνα. Ο λόγος για τον John Maynard Keynes που αφορμάται από την άποψη που είχε εκφέρει ο Λένιν σχετικά με την σημασία των οικονομικών αγώνων και της αύξησης των μισθών:

Λέγεται ότι ο Λένιν έχει δηλώσει ότι ο καλύτερος τρόπος για να καταστραφεί το καπιταλιστικό σύστημα είναι η καταστροφή του νομίσματος. Αν υπάρχει μια σταθερή άνοδος του πληθωρισμού οι κυβερνήσεις χάνουν, μυστικά κι όχι άμεσα παρατηρήσιμα, ένα σημαντικό μέρος της επιρροής τους επάνω στους υπηκόους τους. Η θέα αυτής της διαρκούς ανακατανομής της ευημερίας υπέρ ολίγων δεν χτυπάει μόνο την ασφάλεια του συστήματος, αλλά και την εμπιστοσύνη στην ισότητα της διανομής του πλούτου. Καθώς ο πληθωρισμός προχωράει και η πραγματική αξία του νομίσματος αλλάζει από μήνα σε μήνα, όλες οι σταθερές σχέσεις ανάμεσα σε πιστωτές και δανειζόμενους, οι σχέσεις δηλαδή που αποτελούν την έσχατη θεμελίωση του καπιταλισμού, βγαίνουν τόσο πολύ εκτός ελέγχου φτάνοντας να είναι χωρίς νόημα. Και οι διαδικασίες απόκτησης πλούτου υποβιβάζονται σε τζόγο και λοταρία⁷.

1. Ο Ben Bernanke, επικεφαλής της αμερικάνικης FED, κατά την διάρκεια της καπιταλιστικής κρίσης του 2008 έγραφε σχετικά με τα δέοντα μέτρα νομισματικής πολιτικής που θα έπρεπε να υιοθετήσουν οι ΗΠΑ σε ενδεχόμενο νέας κρίσης: «Τα χρηματοδοτούμενα δημοσιονομικά προγράμματα, κοινώς γνωστά ως «χρήματα από το ελικόπτερο (helicopter drops), είναι απίθανο να χρειαστούν στις ΗΠΑ στο προσεχές μέλλον. Παρ' όλα αυτά, υπό κάποιες ακραίες καταστάσεις -απότομη ανεπάρκεια στην συνολική ζήτηση, εξαντλημένη νομισματική πολιτική και απροθυμία της νομοθετικής εξουσίας να χρησιμοποιήσουν δημοσιονομικές πολιτικές προσανατολισμένες στο δημόσιο χρέος- προγράμματα τέτοιου είδους μπορεί να είναι η καλύτερη διαθέσιμη εναλλακτική. Θα ήταν βιαστικό να τα αποκλείσουμε.» Για περισσότερα βλ. περ. Traverso Antifa, *Η πολιτική οικονομία της πανδημίας*, τευχ. 1, Απρίλης 2020, διαθέσιμο στο δίκτυο.
2. Το απόσπασμα προέρχεται από το Michael F. Bryan, *Σχετικά με την προέλευση και την εξέλιξη της λέξης πληθωρισμός*, διαθέσιμο στο sarajenovomag.net.
3. Λαζαρέτο: χώρος υποδοχής όπου έμπαιναν σε καραντίνα επιβάτες, πληρώματα καθώς και εμπορεύματα που προέρχονταν από λιμάνια στα οποία άκμαζε η επιδημία της πανούκλας. (wikipedia)
4. Παρατίθεται στη μπροσούρα *Cuius regio eius remedium*, η οποία αποτελεί την επεξεργασμένη εκδοχή της εισήγησης που έγινε στις 4-7-2020 στην κατάληψη κτήματος Πραποπούλου στα πλαίσια της εκδήλωσης με τίτλο «Όψεις της υγειονομικής συγκρότησης του (ελληνικού) κράτους από τον 19ο αι. έως σήμερα». Ευχαριστούμε τον Α. για την υπόδειξη του αποσπάσματος.
5. Εξαγωγές έτους 2020, Διαθέσιμο στο enterprisegreece.gov.
6. Για περισσότερα σχετικά με το ζήτημα βλ. Κόκκινες Σελίδες, *Ο πληθωρισμός σαν εργαλείο της καπιταλιστικής αντεπίθεσης*, τ. 6, Λέσχη Κατασκόπων του 21ου αιώνα, 2014.
7. John M. Keynes, *Οι οικονομικές συνέπειες της ειρήνης* (1919). Το απόσπασμα παρατίθεται στο Σπάταλοι, *Αντιλεξικό κριτικής της πολιτικής οικονομίας* (2005).